



THE PHENOMENON OF INDEPENDENCE AND ITS CONFORMITY

Abdullaeva Nigora Rahimovna

Senior teacher in Kokand State Pedagogical

Annotation:

This article demonstrates the identification of the Conformity phenomenon in adolescent swimmers in children through several methods of distinguishing it from some similar phenomena.

Keywords: conformity, behavior, phenomenon psychology, behavior, individual, social, beliefs, values, habits and skills, social beliefs, values, habits and skills.

Фарзандлар тарбиясига эътиборли ёндошиш давлат сиёсати даражасига кўтарилган бир даврда яшаймиз. Шу нуқтаи назардан ёшларда мустақил фикрлашни, мустақил позицияга эга бўлиш ҳақида кўплаб давлат ҳужжатларида фикр билдирилган. Давлатимизни биринчи раҳбари И.Каримов бу ҳақида шундай деб ёзади: "...ёшларимизни ҳар томонлама соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш, ҳаёт абадийлиги, авлодлар давомийлигини таъминлайдиган маънавий қўғонни бўлмиш оилани мустаҳкамлаш бугунги кунда барчамизнинг наинки асосий вазифамиз, балки инсоний бурчимизга айланишини истардим" [1.23].

Мустақиллик деб аталган психологик феномен ғарб психологиясида мустақилликнинг бошқа қутби ҳисобланган конформлилик орқали ўрганилган. Конформлилик, конформ ҳулқ-атвор шундай хатти-ҳаракатни англатадики, гуруҳ билан шахс ўртасида бирорта масалада келишмовчилик кузатиладиган бўлса индивид гуруҳий таъсирга берилади. Бунга, яъни конформизмга қарши тушунча – мустақил, ўзгалар таъсирига берилмаган хатти-ҳаракат бўлиб, бунда индивид ўз фикрини ўзи ишлаб чиқади ва ўзгалар олдида уни қўллаб-қўлтиқлайди.

Конформлилик ҳодисасини унга ўхшаш баъзи ҳодисалардан фарқлаш лозим. Масалан, ижтимоий эътиқодлар, қадриятлар, одатлар ва кўникмаларнинг гуруҳий босим билан алоқаси йўқ.





Турли хил этикетларга, модага, ижтимоий шарт–шароитларга амал қила туриб, одам ўзининг мустақил фикрига эга бўлиши мумкин.

Машҳур олим И.С.Кон конформизм тушунчаси ҳақида қуйидагича ёзади: конформлилик тушунчасини индивид билан гуруҳ ўртасидаги зиддиятни ечишнинг маълум усулига қўллаш мумкун. Конформлилик ўлчови индивиднинг талаблари ва стандартларига бўйсиниш даражасидир. Бу бўйсиниш соф ташқи кўринишга эга бўлиши мумкун. Индивид ўз қарашларини ўзгартирмайди, бироқ у уларни ошкор этмайди, ўзини гуруҳнинг позициясига бўйсингандай кўрсатади. Бу ҳолда босим тугаши билан ёки одам маълум гуруҳнинг назоратидан чиқиши билан, у яна ўзининг шахсий установакасига мос ҳолда ҳаракат кўрсатади. “Ички конформлилик” ўта мураккаб тушунча бўлиб, бунда гуруҳнинг таъсири остида одам ўзининг илк фикрини ўзгартиради кўпчиликнинг нуқтаи назарини ўзлаштириб олади [2].

Мустақиллик тушунчасига нисбатан ҳам шу ўринда аниқлик киритиб олиш зарур. Гуруҳий босимга берилмаган ҳар қандай киши ҳам “мустақил” деб аталавермайди. Оддий турмушда ҳам, психологик экспериментларда ҳам тез–тез негативизм ҳодисаси ҳақида, яъни аксинча гапириш ва ҳаракат қилиш установакасига тўқнаш келинади. Бу индивиднинг гуруҳга нисбатан душманларча муносабати билан тушунтирилади ва ўзининг улардан фарқли фикри борлигини кўрсатиб қўйиш истаги мавжуд бўлади. Одатда бу ҳолатнинг ортида шундай факт яшириниб ётадики, мазкур индивид учун ўта обрўли референт ҳисобланган, ўзга нормаларга ва қадриятларга эга бўлган қандайдир бошқа гуруҳ мавжуд бўлиши мумкин. Масалан, ўсмирларнинг ота–оналарига, умуман катталарга нисбатан ўзининг мустақиллигини кўрсатиб қўядиган ҳаммага маълум негативизми тенгдошлари жамоаси ичидаги ўта қаттиқ конформлилик билан қўшилиб кетади.

Конформизм ҳодисаси илмий жиҳатдан ўтган асрнинг 50 йилларида ўрганила бошланди. Америкалик психолог С. Аш шундай тадқиқот ўтказган. 7 та талабадан иборат гуруҳга қуйидаги инструкция берилади: “Сизларга иккита оқ қоғоз кўрсатилади. Чап томондагисида битта чизик ўнг томондагисида ҳар хил узунликдаги 3 та чизик берилган. Улар тартиб билан 1, 2, 3 рақамлари билан рақамланган. Шу чап тарафдаги чизикқа ўнг тарафдаги 3 та чизикдан биттаси тенг. Мос рақамини айтиш билан ўша тенг чизикни айтишингиз талаб этилади”.



Ҳар бир одам навбат билан ўндан чапга қараб жавоб беради. Жавоблар махсус шаклда қайд қилинади. Улар бир синалувчи ёлғизликда сўралганда ҳеч ким хато қилмайди. Бироқ экспериментнинг сири шундаки, битта одамдан бошқа барча синалувчилар экспериментатор билан келишиб олишади ва барча синалувчи илгаридан келишилган нотўғри жавобни айтади. “Содда синалувчи” сўнгги ёки сўнггидан олдинги ўринда туриб жавоб беради. Унга ундан олдин жавоб берувчиларнинг нотўғри жавоблари таъсир қилади. “Содда синалувчи” ўз кўзи билан кўрганига ишонадими ёки ўзгаларнинг фикрига ишонадими? Агар ўз кўрганига ишонса, у киши мустақил фикрлайдиган ҳисобланади. Аксинча бўлса, у конформ хулқ-атворли киши бўлиб чиқади.

Шу ўринда савол туғилади: гуруҳнинг фикри билан шахсий идрокнинг ўртасида фарқ кузатилганда одамлар ўзларини қандай тутишар ва нимани ҳис этар эканлар ҳамда уларда қандай реакциялар кузатилар экан?

1) Одам ўзининг компетент эмаслиги ёки шахсий камчиликлари натижасида ўзгалардан бошқача фикр юритганлигини ўзини англайди. Бу ўринда одамда ўз–ўзини паст даражада баҳолаш ва ўзига ишонмаслик ҳолатлари кузатилади.

2) Одам гуруҳни айблайди. Бунда унинг фикри билан гуруҳ фикридаги фарққа сабаб “ўзгалар масаласини тушунмаган”лигида ёки тез қарор чиқарганлигида” деб ҳисоблайди. Бундай позиция, табиийки, гуруҳ босимиға қарши туришға ёрдам беради

3) Индивид ўз фикрларидаги фарқни объектив шароитлар билан тушунтиришға ҳаракат қилади. (“Ҳар томондан қаралгани учун ҳар хил жавоб бўлади”). Бунда индивид ўз фикрида туриб олиши керак бўлади. Бироқ нимагадир бундай кишилар кўпроқ гуруҳ таъсирига бериладилар.

4) Баъзи бировлар қарашларидаги фарқларни индивидуал фарқлар билан тушунтиради. Айниқса масала шахсий ва субъектив ҳисобланса шундай фикрга келишади. (“Дунё шундай қурилган, ҳар кимнинг ҳар хил дунёқараши бор”)

5) Баъзи бировлар фикрлардаги фарқни “сезмасликка ҳаракат қилишади.

Юқоридагилардан шуни хулоса қилиш мумкинки психология фани мустаққилик феномени масаласида қуйдаги саволларға жавоб бериши талаб этилади:



- 1) Мустақил хатти-ҳаракатнинг асоси қандай?
 - 2) Мустақиллик қандай шахс сифатларига эга бўлган кишиларда кузатилади? Умуман мустақил шахс ҳақида гапирса бўладими?
 - 3) Мустақил хулқ-атвори қандай психологик механизмлар таъминлайди ва бунда қандай мотивацион ҳимоявий механизмлар ва когнитив омиллар ўзаро алоқада бўлади?
 - 4) Мустақил хатти-ҳаракатнинг қандай психологик оқибати кузатилади? Ўз фикрида туриб олиш учун қандай установкалар, эмоционал ҳолатлар, эътиқод ва шахснинг ижтимоий ҳолатлари кузатилиши зарур?
- Юқоридаги саволларга жавоб бериш баробарида мустақиллик феноменининг мазмун-моҳияти очила боради. Саволлардан баъзилари қуйидагича жавоб бериш мумкин:
- Р.Крачфильднинг фикрича, ҳар бир одамнинг реакцияси гуруҳий босимга нисбатан конкрет шароитларга боғлиқ ҳолда кечади. Бундай конкрет шароитларга қуйидагилар киради:
- гуруҳнинг таркиби ва структураси;
 - гуруҳнинг одам учун аҳамиятлилиги (обруилилиги);
 - унинг гуруҳдаги шахсий мавқеи;
 - кўтарилган масала синалувчининг шахсий манфатларига қай даражада “тегиб кетади”;
 - синалувчининг тайёргарлик даражасини (компетентлигига);
 - ўзаро мулоқатдаги иштирокчиларнинг синалувчи олдидаги образига ва ҳ. [2].
- Р. Крачфильд мустақил фикрлайдиган ва мустақил хулоса чиқарадиган кишиларга хос сифатлар тўғрисида қуйидагича ёзади:
- билиш соҳасида: нисбатан юксак интеллект, фикрий жараёнларнинг тезлиги, оригинал ғояларнинг мавжудлиги;
 - мотивация ва эмоциялар соҳасида ҳаракатининг юксак даражадаги кучи, стрессли ҳолатларда юксак ўз-ўзини бошқариш, ховотирликнинг йўқлиги;
 - ўз ўзини англаш соҳасида: шахсий жиҳатдан мукамаллиги туйғусининг мавжудлиги, ўзини ўзи юқори даражада ҳурмат қилиш, ўзига ишонч, ўзи тўғрисида реал тасаввурларга эга бўлиш;



- мулоқот соҳасида: ўзга кишиларнинг унинг тўғрисидаги фикрига кўп эътибор бермаслик фаоллик, таъсирларга берилмаслик, мутелик шахслараро муносабатларда ишонч ва ҳадикнинг йўқлиги [2].

Одамлар тўғрисида тўғри ҳукм чиқара олишлик қобилияти мустақил кишиларда баланд ривожланган бўлади. Бундай кишиларга догматизм, тафаккурнинг стереотиплашуви ёт бўлади. Аксинча, конформ одамларга невротизм, хроник ховотирланиш, авторитарлик хос бўлади.

Шундай қилиб, биз юқори хорижий психологияда мазкур мавзу бўйича ўтказилган тадқиқотлар ва уларда н чиқарилган хулосаларга тўхталиб ўтдик.

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т. “Маънавият”, 2008. - 173 б.
2. Кон И.С. В поисках себя: Личность и её самосознание – М.: Политиздат, 1984. – 335 с.
3. Психология и этика делового общения. Учебник для вузов/ Под ред. проф. В.Н. Лавриненко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.- 415 с.
4. Фрейджер Р., Фейдиман Д. Большая книга психологии. Теории, упражнения, эксперименты. – Спб.: Прайм. – ЕВРО-ЗНАК, 2008. – 704 с.
5. http://planetadisser.com/see/dis_142231.html
6. <https://journals.researchparks.org/index.php/IJOT/article/view/>